



persoana sancționată nu este de acord doar cu suma amenzii. La înaintarea cererii de reexaminare a încheierii în vederea anulării ori reducerii amenzii se impune a se prezenta probele care dovedesc circumstanțele invocate.

**Concluzie.** Reglementările privind amenda judiciară în Codul de procedură civilă al RM comportă imperfecțiunile evidențiate care impune legiuitorul moldav să le înlăture prin completarea și modificarea acestei codificări procesuale civile. Mai mult ca atât leiuitorul urmează să stipuleze mai multe cazuri când instanța de judecată este în drept de a aplica amenda judiciară pentru a fi sancționate acțiunile de exercitarea cu rea-credință a drepturilor procedurale.

#### Referințe bibliografice

1. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova. Nr. 225-XV din 30 mai 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 12.06.2003, nr. 111-115/451.

2. Codul de procedură civilă al României, adoptat prin Legea nr. 134/2010. În: Monitorul Oficial al României nr. 485 din 15 iulie 2010 și rectificată în Monitorul Oficial nr. 542 din 03 august 2012. <http://www.cjo.ro/coduri-de-drept/noul-cod-de-procedura-civila/#axzz2wX6ObXqV> (vizitat 20.03.14).

3. Deleanu I. Noul Cod de procedură civilă: comentarii pe articole. București: Universul Juridic, 2013, p. 300.

4. Hotărîrea Curții Constituționale din 10.05.2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi ale articolului 345 alin. (2) din Codul contravențional.

5. Legea insolvenței nr. 149 din 29.06.2012. Publicat: 14.09.2012 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 193-197/663.

6. Legea contenciosului administrativ nr. 793-XIV din 10.02.2000. Republicat: 03.10.2006 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova ediție specială.

CZU 342.733(478)

## EVOLUȚIA ISTORICĂ A DREPTULUI FUNDAMENTAL LA ÎNVĂȚĂTURĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA

**Rodica NICHITA,**

magistru în drept, Universitatea de Stat din Moldova

#### SUMMARY

Recognizing the character and evolution of the fundamental right to education on the basis of the principle of territoriality, we can mention that it has developed together with the development of the rule of law on the territory of our state. Every person has a vocation to training and education, the right which configures this vocation should be necessarily included in the number of fundamental rights and for these reasons, the changes which have occurred after the proclamation of independence of the Republic of Moldova in the Republic of Moldova lead to the development of a new educational policy and a basic framework for the justification and promotion of the reform of the education system.

**Key words:** education, education system, educational strategy, educational policy.

#### REZUMAT

Recunoscând caracterul și evoluția dreptului fundamental la învățatură în baza principiului teritorialității putem menționa că pe teritoriul statului nostru acesta s-a dezvoltat de-a lungul conturării statului de drept. Fiecare om are vocație la instruire și educare, dreptul care configurează această vocație nu poate lipsi din numărul drepturilor fundamentale și din aceste considerente schimbările, care s-au produs în Republica Moldova după proclamarea independenței, duc la elaborarea unei noi politici educaționale și a unui cadru de bază pentru justificarea și promovarea reformei sistemului de învățământ.

**Cuvinte cheie:** educație, sistem de învățământ, strategie educațională, politica educațională.

**Introducere.** Totodată, o importanță deosebită prezintă progresul învățământului, respectiv a dreptului fundamental la învățatură în spațiul românesc. Aici urmează de menționat faptul, că dreptul fundamental la învățatură, de asemenea nu a avut o reglementare directă până în perioada modernă, până la adoptarea constituțiilor române, acesta fiind mai mult o prerogativă pentru familia românească bazată pe principii și cutume milenare. Pregătirea pentru viața de adult a tinerilor din Dacia, aveau elemente de inițiere foarte dure, precum trăiau singuri în pădure, învățau să se comporte ca lupii, adică să fie curajoși, să nu se sperie de moarte etc., ceea ce le permitea consolidarea personalității, caracteristice acelei perioade.

Așadar, la începutul sec. X-XIII, existența în spațiul carpato-dubian-pontic, a țărilor (cnezate, voievodate) locuite de români, în văi ale râurilor, câmpiilor demonstrează faptul că era necesară o organizare statală, deoarece în această perioadă are loc stabilizarea și omogenizarea poporului. [1, p.36] Pentru a confirma, că la baza consolidării statale, era și educația propriu-zisă a românilor, în cărțile religioase, în special Viețile Sfinților, fragmente din Vechiul Testament, dar și cărțile laice ca Cronica lui Manases, Povestirea despre Varlam și Ioasaf, Alexandria, au fost cunoscute în țările române cel puțin de la începutul sec. XIV, știința de carte fiind răspândită încă înainte constituirii acestora ca state. Arheologii au găsit stilouri și o cataramă de piatră, turnată din bronz, datată din



sec. X-XIII, care dovedesc răspândirea de carte la români. [1, p.36] Pentru perioada dată este caracteristic educația în cadrul familiei și în instituțiile religioase care erau principalii piloni de răspândire a aptitudinilor de a scrie sau a citi.

La mijlocul sec. al XVII-lea a fost adoptat unul din cel mai important izvor de drept al perioadei feudalismului, anume Cartea românească de învățătură (1646). Cartea românească de învățătură constituie prima codificare legislativă cu caracter laic din istoria dreptului nostru. Ea a fost întocmită la ordinul domnitorului Vasile Lupu și tipărită în 1646 la tipografia mănăstirii Trei Sfinți din Iași. Titlul integral al lucrării ne indică izvoarele pravilei, metoda de lucru și scopul prin adoptarea ei („Cartea românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la județe cu așa-zisa și toată cheltuiala lui Vasile Lupu, voievodul și domnitorul Țării Moldovei, din multe scripturi tălmăcite din limba italienească în limba românească”). În primul rând titlul lucrării ne indică că lucrările străine au fost codificate într-o viziune proprie, ca urmare a inițiativei domnești și constituie o operă de sinteză cu trăsături originale. În al doilea rând termenul „învățătură” era foarte bine fixat în terminologia epocii, așa cum rezultă din actele prin care sunt loviți de urgia domnească toți cei care nu îndeplinesc învățăturile sale. [2, p.214]

În Țările Române, în Evul Mediu, existau patru tipuri de școli: mănăstirești, episcopale (pentru rangurile înalte bisericesti), cele pentru daci (aveau un caracter particular) și apoi cele străine din coloniile săsești, ungurești, polone etc. Până la mijlocul secolului al XIX-lea, „obligativitatea învățământului pentru copiii prostimii nu este indicată pe cât timp pare a fi, iar pentru copii de mazil (boier scos din slujbă și supus la dări), de neguțător, și de alte bresle de cinstite, obligativitatea va fi de nouă

ani, adică de la 3 la 12. Pentru feciorii de preoți, obligativitatea va dura 17 ani, adică până la vârsta de 20 de ani”. [3, p. 168-169]

În anii Revoluției din 1848, care a avut punct de pornire pe revoluționarii francezi, dreptul fundamental la învățătură a fost cerut pentru prima oară, în sensul modern pe care-l cunoaștem astăzi, acela al învățământului organizat de stat, în proiectul de constituție al revoluției valahe, proiect publicat și tradus în limba germană și franceză la Craiova de L. Fayenza. Ceea ce s-a numit „bases de la nouvelle constitution en Walache” decide la art. 16 ca „instrucția să fie egală și întreagă pentru tot românul de amândouă sexe”. În Regulamentul Școlar din 1850 se prevedea o grilă educațională specifică. Urmau astfel, să fie în lumea rurală școli elementare de trei ani. Astfel de școli sătești s-au înființat pe moșiile mănăstirești, dar și pe moșiile boierești, „cărora nu li se mai dau hrisoave de târguri sau iarmaroace decât după ce proprietarul moșiei va fi înființat școala elementară”. Venea apoi treapta învățaturii secundare, bifurcată în școli reale pe 5 ani, pentru „tinerii plecați către cunoștințe practice”, și apoi școli gimnaziale, cunoscutul liceu teoretic, de șapte ani. Învățăturile „înalte” erau predate în cadrul a patru facultăți: filosofică, juridică, teologică și medicală.

Profesorul Gheorghe Costa-Foru a introdus trei elemente fundamentale, în planul educațional imediat, care ar fi fost de mare necesitate în Țările Române, cele trei principii stabilite la 1860 de Gheorghe Costa-Foru erau: dreptul copilului la învățătură, „fără altă restricțiune decât aceia a fireștilor limite ale aptitudinilor individuale”; pentru că „între femei și copil este o strânsă legătură” se cere imperios „eliminarea tiraniei bărbatului” căci „femeia singură știe a ceti în ochii copilului și a transforma lectura cărților în lecțiuni vii, plă-

cute și simpatice.” [4, p.129] Să lăsăm dar femeii rolul său de educatoare, pentru aceasta trebuie ca și ea să fie cultivată în școli speciale de toate gradele” și instrucția predată în familie trebuie completată cu instrucția școlară.

Legea nr. 1150 din 25 noiembrie 1864 „asupra instrucțiunii și a Principatelor – Unite-Române” [5] a adus sistemului școlar românesc nu numai un caracter unitar, alături de obligativitatea și gratuitatea pentru primii patru ani de școală, ci a reglementat măsuri prin care urma să se realizeze unitatea școlii elementare de la sat și oraș, deși au continuat să existe discuții cu privire la acest aspect și la începuturile secolului XX. Prin această lege „pentru prima oară în legislație se făcea loc unei depline egalități la învățătură a fetelor în raport cu băieții”.

Legiuitorul român a prevăzut educația în primul rând ca o obligație, nu ca un drept, iar cei care aveau sarcina acestei obligații erau persoanele care aveau în îngrijire un copil, deci în primul rând părinții. Pentru a ușura îndatorirea astfel impusă, statul se obliga să organizeze și să subvenționeze școli, dar și să acorde sprijin material pentru „copiii fără mijloace”. Pentru a controla modalitatea în care persoanele responsabile pentru copii aveau să-și respecte aceste obligații, legea prevedea și o serie de sancțiuni constând în amenzi pecuniare împotriva celor care își lăsau copiii „a lipsi de la școală fără motiv legal” (art. 36). De asemenea, aceeași lege sancționa și mai drastic pe cel care „va primi în serviciul său un copil mai mic de doisprezece ani” (art. 37). În plus, pe lângă amendă, o altă sancțiune era obligația de a „trimite și a ține pe copil în școală până la paisprezece ani”.

Cu toate acestea, statul nu impunea un monopol asupra educației, părinții având posibilitatea de a se ocupa de educația copiilor fie



oferindu-le „învățătură” acasă, fie înscriindu-i într-un institut privat. Această posibilitate se înscrie în filosofia liberală asupra educației, care a caracterizat secolul XIX, în antiteză cu concepția socialistă impusă la nivel normativ prima dată prin art. 121 al Constituției Uniunii Sovietice a lui Stalin din anul 1936.[6, p.245] Concepția liberală se concentra pe obligația părinților de a furniza educație copiilor, precum și libertatea acestora de a alege educația dorită, în anumite limite stabilite de lege, statul având doar datoria de a garanta accesul tuturor la o formă de educație și un nivel minim de studii, având o intervenție redusă la nivelul programei curriculare. Dacă dreptul de a primi educație a fost, chiar dacă nu *expressis verbis*, ci doar implicit, recunoscut și în cadrul filosofiei liberale, concepția socialistă a fost cea care a impus statul ca fiind principalul debitor al obligației de a furniza educația. Revine acestuia meritul ca, asumând în sarcina statului o serie de obligații clare, să fi făcut ca nivelul general de alfabetizare în statele unde regimurile socialiste au preluat puterea publică să crească într-un ritm accelerat. Acesta cu ajutorul mecanismelor specifice a impus prin mijloacele coercitive ale statului respectarea sarcinilor trasate diferiților „actori” implicați în sistemul educațional: copii, părinți, profesori.

În această ordine de idei, o primă operă constituțională a românilor a fost considerată, Constituția din 1866, având caracter liberal, conform principiilor Revoluției Franceze din 1789, promovând libertățile fundamentale ale cetățeanului, suveranitatea națională, separarea puterilor în stat și responsabilitatea ministerială. [7, p.191] Astfel Titlu II, articolul 5 din Constituție prevede, că românii se bucură de libertatea conștiinței, învățământului, libertatea presei și libertatea întrunirilor. [8, p.50] Până la următorul punct legislativ de amploare

privind modernizarea sistemului școlar, au existat multe încercări de modificare a legii instrucțiunii publice din 1864, și anume proiectele semnate de I. Strat (1866), Alexandru Crețescu (1869), Petre Carp (1870), Christian Tell (1872) și Titu Maiorescu(1876). Învățământul pentru fete cunoaște însă un regres, el fiind pliat doar pe „aptitudinile și trebuințele fetelor ca viitoare mame și gospodine în familie”, și pentru simplul motiv că fetele nu sunt „destinate a suporta aceleași greutăți ca și băieții” în decursul vieții.

În urma politicii expansioniste promovată de Rusia la începutul sec. al XX-lea, în Basarabia se înregistra o profundă înrăutățire a relațiilor sociale și politice, soldată cu închiderea școlilor cu predare în limba natală, rusificarea bisericilor, interzicerea folosirii limbii române în instituțiile publice, închiderea tipografiei naționale moldovenești, interzicerea oricăror editări în limba română, interzicerea pentru intelectualii moldoveni aflați în serviciul de stat țarist să ocupe funcții publice în Basarabia, ș.a.

Condițiile vieții sociale și politice din Imperiul Rus, care a impus noua organizare de stat Basarabiei, au fost de așa natură încât lupta pentru păstrarea elementelor de constituționalism autohton se putea duce mai mult sub forma unei rezistențe pasive a autohtonilor, precum a fost, de exemplu, planul întocmit de Alexandru Sturza (1791-1854), fiul primului guvernator al Basarabiei Scarlat Sturza, în care, printre altele, se prevedea că în Basarabia „drepturile și obiceiurile moldovenești nu numai să fie împreună cu Bucovina și Transilvania într-o „împărăție deosebită cu numele de Moldo-Valahia. Remarcăm și imposibilitatea autorităților ocupaționiste de a distruge limba și cultura autohtonilor. Ostilitatea reformelor de colonizare, rusificarea forțată, incultura impusă populației n-au fost în stare

să ștergă din conștiința poporului ideea comunității.

După revoluția din februarie 1917 din Rusia, în Basarabia a început un val de mișcări sociale și politice. Printre primele manifestări e și Congresul general al cooperativelor sătești, convocat la 6-7 aprilie 1917, care au solicitat autonomia administrativă și religioasă, școlară și economică a Basarabiei, precum și convocarea „unei adunări legislative, care să voteze legile”. Mitingul ostașilor, desfășurat la Odessa la 8 aprilie 1917 la care au participat peste 1000 de ostași moldoveni, a cerut autonomia Basarabiei. Convocarea unei adunări naționale a unui Înalț Sfat, înzestrat cu atribuții legislative și executive, a fost solicitată și de membrii corpului didactic, preoți și reprezentanții altor asociații obștești.

Deja la 2 decembrie 1917, Sfatul Țării a adoptat Declarația privind proclamarea Republicii Democratice Moldovenești în cadrul Republicii Federative Democratice Ruse, ca „părtaș cu aceleași drepturi”. În sarcina Sfatului Țării au fost puse următoarele sarcini: să ocrotească toate drepturile și libertățile dobândite prin revoluție, precum: „slobozănia cuvântului, tiparului, credinței, cugetului, unirii, adunărilor și grevelor,, să asigure „neatingere persoanei și a locuinței și să așeze judecată dreaptă pentru tot norodul”. Să asigure activitatea instituțiilor de învățământ accesibil pentru „toate noroadele” Republicii Moldovenești.

Proiectul de constituție a Republicii Democratice Moldovenești a fost elaborat de Societatea juridică moldovenească în perioada lunilor februarie-martie 1918. Partea V-a din proiect era rezervată totalmente drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor. După anularea tuturor privilegiilor și deosebirilor de castă, cetățenii urmau să se bucure de următoarele drepturi fundamentale: libertatea conștiinței, dreptul de a fi ascultat de o instanță



judecătorească; dreptul la proprietate, declarată inviolabilă; dreptul la libera exprimare, dreptul la învățatură, dreptul la adunări politice „pașnice și fără arme, atât în locurile închise, cât și sub cerul liber pentru a discuta orice fel de problemă fără a cere permisiunea prealabilă;” dreptul de asociere în obști în scopuri nepotrivite legilor penale”, dreptul de petiționare; dreptul de a se uni în „asociații muncitorești și să declare greve”.

La momentul Unirii Ardealului, a Bucovinei și a Basarabiei la 27 martie 1918, în România rămânea în vigoare Constituția promulgată de Carol I la 13 iulie 1866. [9, p.254] Cu toate că statul român întregit funcționa conform acestei constituții, teritoriile proaspăt revenite s-au bucurat de o anumită autonomie timp de doi ani. După Marea Unire, din 1918, primul act constituțional care a impus dreptul fundamental la învățatură la scara întregului spațiu locuit de români a fost din 1923. La art. 24 din titlul II, „Despre drepturile românilor”, aflăm că „învățământul este liber în condițiile stabilite prin legile speciale întrucât nu va fi contrar bunelor moravuri și ordinii publice. Învățământul primar este obligator. În școlile statului acest învățământ se va da gratuit. Statul, județele și comunele vor da ajutoare și înlesniri elevilor lipsiți de mijloace, în toate gradele de învățământ, în măsura și modalitățile prevăzute de lege”. [10]

La 23 aprilie 1925, deputații Congresului I general al Sovietelor din RASS Moldovenească au adoptat în unanimitate Constituția RASS Moldovenești.

Cu mare regret, Constituția RASSM din 23 aprilie 1925 nu conținea prevederi referitoare la drepturile fundamentale ale omului și cetățeanului. Iar dacă pornim de la conținutul art. 16 din Declarația franceză a drepturilor omului și ale cetățeanului, din 26 august 1789 (orice societate, în care garanția

drepturilor nu este asigurată, nici separația puterilor determinată, nu are Constituție), valoarea acestei Constituții scade considerabil.

Spre deosebire de Constituția precedentă, Constituția RASSM din 1938 cuprindea un capitol separat, consacrat drepturilor și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor. Art.21, specifică: „Învățământul este liber în condițiunile stabilite prin legi speciale și întru cât nu va fi contrar bunelor moravuri, ordinii publice și intereselor de stat. Învățământul primar este obligatoriu. În școlile statului acest învățământ va fi gratuit”. [9, p.255] RSS Moldovenească a fost formată prin Legea din 2 august 1940. Între 8 și 12 februarie 1941, își desfășoară ședințele Sesiunea întâi a Sovietului Suprem al RASSM, care adoptă, la 10 februarie, Constituția RASSM. Drepturilor și libertăților cetățenești proclamate în Constituția RASSM din anul 1941 aveau, în marea lor parte, un conținut declarativ, iar în unele dintre ele, cum ar fi „*libertatea cuvântului*,” „*libertatea conștiinței*,” „*dreptul la libera circulație*,” „*dreptul la proprietate*,” „*dreptul la muncă*,” alte drepturi civile au devenit doar lozinci comuniste, fiind substituite prin diverse forme de urmărire și persecutare socială, materializate sub diverse forme de răfuială și represii în masă. Constituția din 1941 în mod tradițional păstrează continuitatea constituțiilor RSSU și RASSM. Constituția RASSM din anul 1941 în art. 99 garantează dreptul fundamental la învățatură „*fără plată, învățământul realizat în limba maternă, garantând și asigurând studiile superioare tuturor cetățenilor*.”

La 15 aprilie 1978, Comisia Constituțională adoptă „în unanimitate” Constituția RASSM. Însă, cu mare regret, drepturile și libertățile fundamentale nu erau considerate inalienabile ființei umane, majoritatea dintre ele fiind naturale. Drepturile fundamentale nu repre-

zentau în sine o valoare socială, ele fiind destinate realizării scopurilor comuniste globale. Mai mult decât atât, unele dintre ele erau substanțial limitate, iar drepturile politice trebuiau să fie folosite cu prioritatea în scopurile construcției socialiste. În cadrul acestor drepturi, o prioritate deosebită era acordată nu drepturilor civile și inviolabilităților personale, dar drepturilor social-economice cu excepția dreptului de proprietate;- Constituția consacra principiul legalității având în vedere însă o formă de legalitate deosebită, concentrată în noțiunea specifică de „legalitate socialistă”, care a presupus permanent prioritatea deciziilor politice adoptate de partidul comunist, decizii care în majoritatea cazurilor predominau chiar legile. Această stare a permis guvernanților să renunțe la majoritatea normelor juridice atunci când legalitatea venea în contradicție cu principiile socialiste. În consecință activitatea politico-juridică era considerată reușită chiar dacă era însoțită de violarea flagrantă a legislației și dacă în urma acțiunilor întreprinse se realiza „bunătatea poporului.”

Conform articolului 21, 22, 25 a Constituției RASSM din 1978 *statul are grijă de organizarea științifică de asigurarea în localitățile sătești a rețelei instituțiilor de învățământ public, iar acesta asigură pregătirea de cultură generală și profesională a cetățenilor; slujește educației comuniste*. În art. 43 a Constituției RASSM din 1978 dreptul fundamental la învățatură este *asigurat tuturor cetățenilor RASSM gratuit, a învățământului general obligatoriu și dezvoltarea învățământului profesional tehnic, mediu de specialitate și superior; asigurarea învățământului fără frecvență, a celui seral; prin acordarea stipendiilor de stat și înlesnirilor pentru elevi și studenți; prin acordarea gratuită a manualelor școlare; și posibilitatea de a învăța la școală*



*în limba maternă; creând condiții pentru autoinstruire.*

Dispoziția aceasta prelua cu exactitate textul corelativ din Constituția Uniunii Sovietice de la 1936, articolul 121. Cu această ocazie, inclusiv la nivel normativ, Republica Moldova se ralia filosofiei socialiste în ceea ce privește educația, văzută acum ca o funcție primordială a statului, prin care acesta preia controlul total asupra a ceea ce tinerii săi cetățeni aveau să învețe. Se poate observa cum noțiunea de „drept fundamental la învățatură”, *suprimă libertății învățământului*, iar statul înlătură orice prerogativă în procesul decizional asupra problemelor care țin de educația persoanelor care au în grijă și responsabilitate un copil.

Tentativele de reanimare a Constituției din 1978 nu erau suficiente pentru rezolvarea noilor sarcini sociale de unde și apare nevoia unei noi constituții. Elaborarea proiectului noii Constituții a Republicii Moldova a fost condiționată de necesitatea realizării cadrului juridic al evoluției spre statul de drept, suveran și independent, unitar și indivizibil.

După o serie de dezbateri asupra proiectului, la 29.07.1994, Parlamentul adoptă Constituția Republicii Moldova. În aceeași zi, Constituția este promulgată prin decretul Președintelui Republicii Moldova și intră în vigoare la 7 august 1994. La aceeași dată Constituția Republicii Moldova din 15 aprilie 1978 este abrogată în întregime, celelalte legi și acte normative subordonate legii rămânând în vigoare în măsura în care nu contravin Constituției.

Pornind de la ideea că fiecare om are vocație la instruire și educare, dreptul care configurează această vocație nu poate lipsi din numărul drepturilor fundamentale pe care le consacra Constituția Republicii Moldova adoptată la 29 iulie 1994. Din aceste considerente, nici un alt act normativ sau normă

juridică care contravine prevederilor constituționale nu are putere juridică. Spunem că supremația constituției apare ca ceva firesc, de notorietate, vorbindu-se pur și simplu de supremația sa sau folosindu-se de alte termene precum: valoare juridică supremă, super legalitate sau lege supremă. [11, p. 19]

Constituția garantează dreptul fundamental la învățatură prin intermediul art. 35 [12] fără discriminări și privilegii, prin faptul că orice om, indiferent de sex, naționalitate, origine socială și chiar aptitudini, are dreptul de a învăța. Astfel, dreptul fundamental la învățatură se realizează plenar spre deosebire de celelalte reglementări constituționale în domeniu, care pot fi atribuite doar categoriei drepturilor convenționale, care se realizează independent de condițiile materiale a unei societăți concrete de orientare socială a legislației și de politică de guvern. [13, p.218]

Articolul 35 din Constituție statuează că dreptul fundamental la învățatură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instruire și de perfecționare. Statul asigură, în condițiile legii, dreptul de a alege limba de educare și instruire a persoanelor. Studiarea limbii de stat se asigură în instituțiile de învățământ de toate gradele. Învățământul de stat este gratuit. Instituțiile de învățământ, inclusiv cele nestatale, se înființează și își desfășoară activitatea în condițiile legii. Instituțiile de învățământ superior beneficiază de dreptul la autonomie. Învățământul liceal, profesional și cel superior de stat este în măsură egală accesibil tuturor, pe bază de merit. Statul asigură, în condițiile legii, libertatea învățământului religios. Învățământul de stat este laic. Dreptul prioritar de a alege sfera de instruire a copiilor revine părinților.

Paradoxal, o dispoziție expresă care să garanteze libertatea învățământului, nu avea să mai fie introdusă nici măcar prin Constituția din anul 1994, modificată și completată în anul 2000. Aceasta dispune, desigur, posibilitatea desfășurării învățământului nu numai în unități de stat, ci și în cadrul unor instituții particulare ori confesionale, însă o dispoziție generală privind libertatea învățământului nu a fost introdusă. Alin. (8) al art. 35 din Constituția Republicii Moldova din 1994 dispune că „Statul asigură în condițiile legii libertatea învățământului religios. Învățământul de stat este laic. Însă această normă constituțională rămâne una particulară. De fapt, analizând întregul conținut al art.35, se poate concluziona că filosofia socialistă asupra învățământului este cea care încă influențează major reglementarea acestui domeniu în legislația Republicii Moldova. Desigur, concepția socialistă este prezentă și în cadrul reglementărilor internaționale, însă acestea realizează o armonie mult mai mare între filosofia liberală și filosofia socialistă asupra educației.

Schimbările care s-au produs în Republica Moldova după proclamarea independenței Republicii Moldova au necesitatea elaborării unei noi politici educaționale și a unui cadru de bază pentru justificarea și promovarea reformei: concepția dezvoltării învățământului în Republica Moldova adoptată de Parlamentul Republicii Moldova în 1994, Constituția Republicii Moldova din anul 1994. Parlamentul adoptă în anul 1995 Legea învățământului care ar avea drept scop dezvoltarea personalității copilului, a capacităților și a aptitudinilor lui spirituale și fizice la nivelul potențialului său maxim; cultivarea respectului pentru drepturile și libertățile omului, indiferent de apartenența lui etnică, de proveniența socială și atitudinea față de religie - principii consemnate în



Cartea Națiunilor Unite; pregătirea copilului pentru a-și asuma responsabilitățile vieții într-o societate liberă, în spiritul înțelegerii, păcii, toleranței, egalității între sexe și prietenia între toate popoarele și grupurile etnice, naționale și religioase; cultivarea simțului necesității de a munci pentru binele propriu și cel al societății, a stimei față de cei care produc bunuri materiale și spirituale; educarea stimei față de părinți, față de identitatea, limba și valorile culturale ale poporului, precum și față de valorile naționale ale țării în care trăiește, ale țării din care poate fi originar și ale civilizațiilor diferite de a sa; cultivarea simțului responsabilității față de mediul înconjurător formarea conștiinței ecologice; asigurarea unei pregătiri fizice multilaterale, cu caracter profesional aplicativ pentru tineretul studios, formarea simțului necesității de practicare a culturii fizice și sportului pe parcursul întregii vieți și care a fost abrogată la data de 23.11.14 prin Codul Educației 152 din 17.07.14, MO319-324/24.10.14 art.634.

Implementare Legii învățământului a determinat legiuitorul din Republica Moldova să adopte un șir de strategii, hotărâri și programe naționale în domeniul învățământului: Programul național de dezvoltare a învățământului 1995-2000, Strategia națională „Educație pentru toți” aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.410 din 4 aprilie 2003 [14]; Strategii naționale privind protecția copilului și familiei, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.727 din 16 iunie 2003 [15], Strategiei naționale și a Planului de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012 [16]; Strategia pentru tineret [17]; Programul de modernizare a sistemului educațional în Republica Moldova; [18] Strategia națională și Planul de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-

2012 [19]; Planul național de acțiuni comunitare pentru susținerea copiilor aflați în dificultate pe anii 2007-2014 [20]; Strategia națională pentru tineret pe anii 2009-2013 [21]; Strategia consolidată și Planul de acțiuni în sectorul educației (anii 2011-2015), elaborate cu scopul realizării prevederilor documentelor de politici în domeniile ce țin de dezvoltarea învățământului, 2010; Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013) [22]; Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pe anii 2011-2020; Strategia consolidată de dezvoltare a învățământului pentru anii 2011-2015. [23]

Codul educației adoptat prin Legea nr. 152 din 17.07.2014 [23] stabilește cadrul juridic al raporturilor privind proiectarea, organizarea, funcționarea și dezvoltarea sistemului de educație din Republica Moldova. Este o reformă profundă și reală a educației de toate nivelurile, facilitează integrarea sistemului de învățământ din Republica Moldova în afara ariei Europene a educației, asigură mobilitatea academică, recunoașterea calificărilor și accesul pe piața forței de muncă a cetățenilor educați și pregătiți profesional. Are drept scop modernizarea sistemului de învățământ în contextul procesului de integrare a europeană a Republicii Moldova, în conformitate cu Procesul de la Bologna. În acest sens, Codul educației va contribui și la implementarea Strategiei Educației 2020, abordând într-o manieră consecventă problemele de acces, relevanță și calitate a educației.

### Referințe bibliografice

1. Elena Aramă, *Istoria Dreptului Românesc*, editura SA „Reclama”, Chișinău 2003, pagini 201, p. 36.
2. Mihail Rotaru, *Istoria dreptului românesc: Curs universitar*- Ch.: Dep. Ed.-Poligr. al ASEM, 2008, p. 191, 214.

3. Nicolae Coț, „Școala și mișcarea pedagogică în vechiul regat”, în *Probleme ale învățământului românesc*, buletinul nr.4 și Programul de Activitate pe 1928- 1929 al Seminarului de Pedagogie Teoretică condus de G.G. Antonescu și Buletinul Bibliotecii Pedagogice a Casei Școlare, Editura Casei Școlare, București, 1929, p. 168- 169 și p. 185.

4. Gheorghe Costa- Foru, *Studii asupra instrucțiunii publice*, București, 1860, pag.129.

5. Legea nr. 1150 din 25 noiembrie 1864 „asupra instrucțiunii și a Principatelor – Unite-Române” Publicată în Monitorul Oficial din 25 noiembrie 1864.

6. Nowak, M., *The right to education*, în *Economic, Social and Cultural Rights. A Textbook. Second Revised Edition*, în vol. Asbjorn Eide, Catarina Krause și Allan Rosas (eds.), Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 2001, p. 245, 248, 252.

7. Mihail Rotaru. *Istoria dreptului românesc: Curs universitar*- Ch.: Dep. Ed.-Poligr. al ASEM, 2008, p. 191, 214.

8. Elena Aramă, Valentina Coptileț, Zinaida Lupașcu, *Istoria Dreptului Românesc*, ediție revizuită, CEP USM, Chișinău 2007, p. 50

9. Ion Guceac, *Constituția la răscruce de milenii*, Academia de Științe a Moldovei Institutul de cercetări Juridice și Politice, Chișinău 2013, pag. 254-255.

10. Constituția Nouă votată de Adunarea Constituantă în ședințele de la 26 și 27 martie anul 1923, Editura Scrisului Românesc, Craiova, p.49.

11. Alexandru Arseni, *Jurisdicția Constituțională a Republicii Moldova*, Chișinău 2000, Editura: Tipografia Euro-Press 2000, P. 214, p.19.

12. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.94. Publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994.

13. Ion Creangă, Corneliu Gurin, *Drepturile și libertățile fundamentale, sisteme și garanții*, Chișinău 2005, p. 218

14. Strategia națională „Educație pentru toți”, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.410 din 4 aprilie 2003 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.70-72, art.441).

15. Strategiei naționale privind



protecția copilului și familiei, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.727 din 16 iunie 2003(Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.126-131, art.774).

16. Strategiei naționale și a Planului de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012 aprobate prin Hotărârea Guvernului nr.784 din 9 iulie 2007 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.103-106, art.823).

17. Strategia pentru tineret adoptată prin Hotărârea Guvernului RM nr. 1541 din 22. 12. 2003)

18. Programul de modernizare a sistemului educațional în Republica Moldova adoptat prin Hotărârea Guvernului nr. 863 din 16 august 2005

19. Planul național de acțiuni comunitare pentru susținerea copiilor aflați în dificultate pe anii 2007-2014 publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 141- 145, art. 1028.

20. Strategia pentru tineret adoptată prin Hotărârea Guvernului RM nr. 1541 din 22. 12. 2003)

21. Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013), aprobată prin Legea nr.169 din 9 iulie 2010 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2010, nr.200-201, art.660).

22. Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pe anii 2011-2020, Strategia consolidată de dezvoltare a învățământului pentru anii 2011-2015, Aprobat prin ordinul ministrului educației nr. 849 din 29. 11. 2010. Strategia Sectorială pentru anii 2014-2020.

23. Codul Educației al Republicii Moldova nr. 152 din 17.07.2014, publicat: 24.10.2014 în Monitorul Oficial nr. 319-324, art. Nr : 634, intrat în vigoare la 23.11.2014.

CZU 343.6(043.2)

## EVOLUȚIA LEGISLAȚIEI PENALE A REPUBLICII MOLDOVA PRIVIND INCRIMINAREA DECLARAȚIILOR CU REA-VOIȚĂ, PRODUCĂTOARE DE CONSECINȚE JURIDICE

**Andrei NASTAS,**

doctorand, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

### SUMMARY

The development of science is impossible without taking account of that rich experience that come to us since during the first "juridical monuments". The evolution of criminal law and apparition of regulations related to the establishment of statements malevolently producing juridical consequences is directly linked to certain periods of development of Republic of Moldova's statehood, the formation of national juridical culture and juridical system of the state.

**Keywords:** declarations, apparition, malevolently, juridical system, regulation, juridical consequences, criminal law, juridical culture.

### REZUMAT

Dezvoltarea științei este imposibilă fără de luarea în calcul a acelei experiențe bogate care a ajuns la noi începând cu perioada primelor „monumente juridice”. Evoluția dreptului penal și instituirea reglementărilor ce țin de incriminarea declarațiilor cu rea-voiață, producătoare de consecințe juridice este legată nemijlocit de anumite epoci ale evoluției statalității Republicii Moldova, de formarea culturii juridice naționale și de sistemul juridic al statului.

**Cuvinte-cheie:** declarații, incriminare, rea-voiață, sistem juridic, reglementare, consecințe juridice, drept penal, sistem juridic, cultură juridică.

**Introcucere.** Legislației Republicii Moldova, pe durata întregii sale istorii, i-a fost cunoscută instituția incriminării declarațiilor cu rea-voiață, producătoare de consecințe juridice. Realizările conceptelor științifice și legislative din acest domeniu nu pot fi subapreciate sau puse la îndoială. Etapele cardinale ale instituirii și evoluției instituției ocrotirii juridico-penale a declarațiilor producătoare de consecințe juridice pe tărâm autohton au fost determinate de schimbările epocale în domeniile factorilor obiectivi sociali, a culturii, conștiinței și ideologiei juridice.

**Metode și materiale aplicate.** În vederea realizării prezentului demers științific de drept penal, ne-am bazat pe metode științifice de calitate: istorică, logico-formală, comparativă, statistică și sociologică. Ca bază teoretică a articolului au figurat rezultatele din domeniul istoriei dreptului penal și dreptului proce-

sual penal, identificând, în special, cercetările întreprinse pe acest segment, atât de autorii autohtoni, cât și de cei din alte state.

Rezultate obținute și discuții. Popoarele tuturor timpurilor au tins spre stabilirea adevărului prin intermediul cauzelor penale [1, p. 9]. În acest context și legislației Republicii Moldova, pe durata întregii sale istorii i-a fost cunoscută instituția protecției juridico-penale a declarațiilor producătoare de consecințe juridice. Realizările conceptelor științifice și legislative din acest domeniu nu pot fi subapreciate sau puse la îndoială. Dezvoltarea științei ca produs aspirat este imposibilă fără de luarea în calcul a acelei experiențe bogate care a ajuns la noi începând cu perioada de timp a primelor „monumente juridice”. Evoluția dreptului penal și instituirea reglementărilor examinate este legată nemijlocit de anumite epoci ale evoluției statalității Republi-